

## Bijlage 2: Het Verschil

### **Kenmerken van HB-docenten en standaard voor docentexpertise BPS**

Auteur: Jan van Os, i.s.m. Zeger van Hoffen, CPS

*“A sailor would use different tactics with water that’s a mile wide and a foot deep, a mile deep and a foot wide, and a mile wide and a mile deep”*

(Terry Mohaupt, NAGC-group).

#### **Wat maakt jou als leerkracht HB-proof?**

Het verschil in kwaliteit tussen de coaches van een top- en een amateurclub wordt bepaald door een overeenkomst, namelijk: ze weten allebei precies wat de spelers nodig hebben om op hun eigen niveau goed te kunnen presteren. Het spel is hetzelfde, maar ze kiezen de technieken die het best passen bij de mogelijkheden van hun spelers en die zullen enorm verschillen.

Om de een of andere reden willen amateurtrainers altijd graag precies weten hoe toptrainers te werk gaan. Want je weet maar nooit. Voor docenten is dat niet anders: welke docent wil niet graag weten hoe je het beste les kunt geven aan slimmere kinderen?

#### **Uitgangspunt**

Een docent is voor alle leerlingen vaak van doorslaggevend belang (meer dan vakinhoud, methode of werkvorm). Hoe ouder de leerling, hoe meer de waardering verschuift van persoonlijke naar intellectuele waarden, maar dan nog...

Als je lesgeeft aan hoogbegaafden, beheers je alle reguliere doceertechnieken, docentrollen en -competenties (basisniveau). Je bent met name goed in differentiëren en klassenmanagement (gevorderd niveau), je hebt oog voor en houdt rekening met verschillende leerstijlen (expertniveau). En je bent idealiter een kei in het begeleiden van zelfverantwoordelijk leren (excellentniveau).

Voor onderwijs aan hoogbegaafden zijn docentvaardigheden op ten minste het expertniveau gewenst.

### **Aanpak**

Bij het ontwerp van een standaard voor docentvaardigheden is gekozen voor een benadering vanuit vier invalshoeken. In twee kolommen zijn praktijk (*wat we doorgaans in de klas zien*) en gewenste situatie (*wat goed zou zijn voor hoogbegaafden*) naast elkaar gezet. In de kolom 'normaal' (zie de tabel hierna) wordt een aantal van deze aspecten genoemd, namelijk de punten die te weinig HB-*proof* zijn. In de kolom 'extra' (daarnaast) staat voor diezelfde punten wat je zou moeten doen om je onderwijs HB-*proof* te maken.

### **Toelichting op het schema**

Beide kolommen zijn in vier stukken verdeeld: herkennen, stimuleren, faciliteren, oprekken. Dit zijn de vier invalshoeken van waaruit je als leerkracht de leerlingen benadert om ze te laten floreren (Robinson & Aronica, 2009). Deze perspectieven zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en altijd alle vier tegelijkertijd van even groot belang. Elk van deze vier delen bestaat uit drie vakjes:

- In het bovenste vakje staat wat er in de les gebeurt (wat er door jou georganiseerd wordt).
- In het tweede vakje staat wat je als docent doet.
- In het derde vakje staat wat je in huis hebt (kenmerken, kennis, vaardigheden, houding, benadering, strategie, et cetera).

#### *Opmerking 1*

Als een *diploma halen* het doel is, dan is een (beperkte) keuze uit de extra-kolom genoeg. Hoe meer het om *op eigen niveau leren* gaat, hoe meer voor hoogbegaafden de extra-kolom van toepassing zal zijn.

#### *Opmerking 2*

Uit de tweede kolom kan een checklist samengesteld worden, bijvoorbeeld:

- met vijf bolletjes: *dit doen we nog niet / we zijn net begonnen / dit zijn we aan het uitproberen / we zijn er bijna / dit doen we,*
- of met vier: *basis / gevorderd / expert / excellent.*

Per docent en per school kan zo een onderling vergelijkbare score worden vastgesteld.

#### *Opmerking 3*

Om in de praktijk iets van deze punten terug te zien, is per betrokken docent een concrete invulling van het HOE nodig.

Op grond van de beschrijvingen in de tweede kolom zijn elementen geselecteerd, die zijn opgenomen in de standaard (zie paragraaf 4.1 en eind van deze bijlage). Uitgangspunt is dat leidinggevenden, zonder zelf expert of deskundig te zijn,

op basis van de geformuleerde standaard de gesprekscyclus kunnen inrichten en kunnen sturen op doceergedrag.

<b>HERKENNEN</b>	
<b>normaal (maar niet genoeg)</b>	<b>extra (maar geen luxe)</b>
<p><i>meer objectief/algemeen, soms zelfs anoniem</i></p> <p>I</p> <p>leerlingen worden (vooral) als groep aangesproken</p> <p>de regels zijn duidelijk/zij doen wat iedereen doet</p> <p>leerling-info wordt gebruikt voor de begeleiding en speelt verder vaak geen rol</p> <p>gelijke monniken, gelijke kappen</p> <p>de zwakkeren krijgen extra aandacht</p> <p>ze geven hun mening via leerlingenquêtes</p>	<p><i>meer individueel/situationeel/specifiek/subjectief</i></p> <p>I</p> <p>alle leerlingen weten zich gekend en gehoord</p> <p>ze geven aan (of ontdekken) wat zij willen bereiken</p> <p>leerling-gegevens worden benut voor het onderwijs en gaandeweg aangevuld van stereotypering en bevoordeling is geen sprake</p> <p>iedereen krijgt waar hij recht op heeft</p> <p>ze geven feedback/hun mening/uiten hun frustraties</p>
<p>II</p> <p>je gaat uit van de bekende gegevens</p> <p>je plaatst hier en daar vraagtekens bij capaciteiten</p> <p>je gaat ervan uit dat de stof nieuw voor ze is</p> <p>je gaat af op de cijfers</p> <p>je houdt bij of het huiswerk gemaakt is</p> <p>je spreekt de ouders als het slecht gaat</p> <p>je merkt of ze het naar hun zin hebben</p>	<p>II</p> <p>je verdiept je in je leerlingen en ziet wat anderen niet zien</p> <p>je identificeert vaardigheden (m.n. sterke punten)</p> <p>je vraagt naar wat ze al van het onderwerp weten</p> <p>je ontdekt hoe iemand leert en werkt</p> <p>je vult (test)gegevens aan met waarneming</p> <p>je stemt het beeld regelmatig af met ouders</p> <p>je hebt tijd voor je leerlingen en komt voor ze op</p>

<p>III</p> <p>je bent betrokken, autonoom, competent</p> <p>jouw mening telt</p> <p>je bent jezelf</p> <p>je bent geïnteresseerd in je leerlingen</p> <p>ze kunnen bij je terecht als er wat is</p> <p>je gaat uit van de overeenkomst tussen leerlingen</p>	<p>III</p> <p>je blijft kijken naar wat een leerling doet en kan</p> <p>je stelt je oordeel (vaak) uit</p> <p>je staat open voor leerlingen zoals ze zijn</p> <p>je wilt weten wat iemand in zijn element brengt</p> <p>je hebt inzicht in de cognitieve, sociale en emotionele behoeften en ook intellectuele groei van alle leerlingen</p> <p>je gaat uit van de verschillen tussen leerlingen</p> <p>je kunt omgaan met fakegedrag</p>
<p><b>waarom dit niet genoeg is</b></p>	<p><b>waarom dit geen luxe is</b></p>
<p>hoogbegaafde leerlingen passen zich vaak snel aan of maken zich onzichtbaar</p> <p>ze benadelen daarmee zichzelf</p> <p>ze belemmeren hun eigen functioneren</p> <p>de kans dat ze afhaken en tot stilstand komen is groot</p> <p>of ze verbergen zich in <i>fakegedrag</i></p>	<p>deze leerlingen zijn anders dan anderen</p> <p>zij hebben erg weinig 'ontwikkelingsgelijken' en voelen vaak weinig aansluiting bij leeftijdsgenoten</p> <p>ze ontwikkelen daardoor geen sterk zelfbeeld</p> <p>jouw extra (h)erkenning compenseert dat een beetje</p> <p>vooral als ze zich niet steeds hoeven te bewijzen</p>

## STIMULEREN

normaal (maar niet genoeg)	extra (maar geen luxe)
<p>I</p> <p>leerlingen zijn zich bewust van valkuilen en risico's en weten dat ze nog tekortkomen</p> <p>ze weten het doel van de les</p> <p>ze voeren het programma uit</p> <p>feedback is aan de taak gekoppeld</p> <p>het doel is haalbaar</p> <p>er is weinig of geen keuzevrijheid</p> <p>je zorgt dat ze wat te doen hebben</p> <p>er is interactie om de stof te verduidelijken</p> <p>fouten worden voorkomen of betreurd</p>	<p>I</p> <p>uitzonderlijke prestaties krijgen alle aandacht</p> <p>vonken (die tot belangstelling leiden) springen over</p> <p>leerlingen weten zich uitgedaagd en spannen zich in</p> <p>de taken liggen vaak net boven hun beheersingsniveau</p> <p><i>continue feedback</i> op de behoefte afgestemd</p> <p>er ligt een 'wenkend perspectief' in het verschiet</p> <p>leerlingen kunnen (taken of aanpak) kiezen</p> <p>er wordt geen overbodig werk gedaan</p> <p>er is interactie i.v.m. nieuwe ideeën en plannen</p> <p>fouten maken wordt als nuttig ervaren</p>
<p>II</p> <p>je doet alles goed duidelijk voor</p> <p>je maakt duidelijk dat jij je twijfels hebt</p> <p>je waarschuwt, wijst op valkuilen</p> <p>je neemt de bekende weg</p> <p>je bent tevreden als het cijfer goed is (ongeacht de inzet)</p> <p>je bent kritisch</p> <p>verwachtingen staan niet ter discussie, bijv.:</p> <p><i>als je een acht haalt, heb je goed geleerd/ een acht is ruim voldoende (eigenlijk te veel)/ fouten maken is een afgang</i></p> <p>je weet hoe je moeilijkheden voorkomt</p> <p>je wilt controle, je wilt het antwoord weten</p>	<p>II</p> <p>leerlingen doen iets voor, jij soms ook, of je doet mee</p> <p>je bemoedigt intellectuele onafhankelijkheid</p> <p>je schenkt (zelf)vertrouwen en moedigt aan</p> <p>je stimuleert durf en toont het zelf</p> <p>je evalueert, geeft feedback</p> <p>je legt de lat net iets boven het niveau van de leerling</p> <p>je besteedt aandacht aan verwachtingen, bijv.:</p> <p><i>als je hard werkt, ben je dan nog wel slim?/ ergens voor knokken, is dat wel 'cool'?/ toegeven dat je iets niet kan... kun je dat wel maken?</i></p> <p>je bent toegankelijk, laagdrempelig</p> <p>je weet wat je moet doen als je het antwoord niet weet</p>

<p>III</p> <p>goed klassenmanagement</p> <p>efficiency</p> <p>verantwoordelijkheid</p> <p>vertrouwen</p> <p>extrinsieke beloning</p>	<p>III</p> <p>prettig werkklimaat (antifaalangst!)</p> <p>effectiviteit</p> <p>brede interesse, enthousiasme, humor</p> <p>gedeelde interesse</p> <p>intrinsieke beloning (antiperfectionisme!)</p>
<p><b>waarom dit niet genoeg is</b></p>	<p><b>waarom dit geen luxe is</b></p>
<p>voor HB-leerlingen is de gebruikelijke weg te kleinschalig</p> <p>het brengt hen 'nergens', tenzij ze hun leerstelsel aanpassen (zichzelf 'handicappen')</p> <p>ook denken ze vaak hun slimheid te moeten bewijzen</p> <p>(waar ook veel talent voor nodig is...)</p>	<p>om hun talent te benutten, moeten hoogbegaafde leerlingen hun eigen gang kunnen gaan (uitproberen, bevragen, bediscussiëren)</p> <p>daar is extra aandacht en bevestiging voor nodig</p> <p>dit bevrijdt hen van de last om zich slim te moeten gedragen</p> <p>zodat ze gewoon lekker op hun manier kunnen werken</p>

## FACILITEREN

<b>normaal (maar niet genoeg)</b>	<b>extra (maar geen luxe)</b>
<p>I</p> <p>leerlingen krijgen (via een planning) stof en werk op</p> <p>de leerstof staat vast</p> <p>de toets is het doel</p> <p>er wordt vanuit de delen naar het geheel gewerkt</p> <p>bij de instructie en uitleg staan feiten centraal</p> <p>gericht op een voldoende toets- of examen-cijfer</p> <p>leerlingen lezen, luisteren</p> <p>ze voeren opdrachten uit</p> <p>ze hoeven niet meer te doen dan op de planning staat</p> <p>je controleert het opgegeven werk</p> <p>vragen die te ver voeren, worden afgekapt</p> <p>er wordt frequent (schriftelijk) getoetst</p> <p>de norm is een groepsnorm</p>	<p>I</p> <p>het is steeds duidelijk om welke inhoud en om welke acties het gaat, wat de voorwaarden zijn en wat de resultaten moeten zijn</p> <p>eigen verantwoordelijkheid is concreet ingevuld</p> <p>leerlingen zijn actief-aanwezig, participeren, nemen initiatief en plannen zelf</p> <p>er wordt vanuit een geheel naar de delen gewerkt</p> <p>niet de feiten, maar de kwesties staan centraal</p> <p>gericht op inhoud en onderzoeksvaardigheden</p> <p>ze doen onderzoek of ontwikkelen iets nieuws</p> <p>ze doen ervaring op en verwoorden dat</p> <p>ze laten elkaar zien hoe je iets doet en vergelijken de resultaten</p> <p>vragen van leerlingen vormen een serieus uitgangspunt</p> <p>er worden verschillende toetsvormen gehanteerd</p> <p>voor beoordeling gelden ook individuele eisen</p>

<p>II</p> <p>uitgangspunt: <i>onderwijzen en kennis-overdracht</i> (vooral: <i>weten dat</i>, maar ook: <i>weten hoe</i>)</p> <p>je zorgt voor een goed verloop van de lessen</p> <p>je volgt de methode en geeft uitleg (en laat samenwerken)</p> <p>de methode (met aanvullingen) staat centraal</p> <p>leerlingen zijn afhankelijk van jou als docent (eenzijdig)</p> <p>je spreekt een (of twee) intelligentie(s) aan</p>	<p>II</p> <p>uitgangspunt: <i>leren en kennisconstructie</i> (<i>weten dat, weten hoe, weten waarom en ook meta-weten</i>)</p> <p>je organiseert de onafhankelijkheid van leerlingen</p> <p>je geeft ze niet direct antwoord, maar een hint</p> <p>je leidt inhoudelijk in, je legt contact met bronnen, deskundigen en ontwikkelingsgelijken</p> <p>de methode is één van de bronnen</p> <p>je draagt expertise over, je organiseert interactie, samenwerking en participatie <math>\text{\AE}</math> (wederkerig)</p> <p>je overtuigt leerlingen van het nut van een taak</p> <p>je benut verschillen, speelt in op mogelijkheden en op meerdere intelligenties</p> <p>als het op de ene manier niet lukt, probeer je een andere</p>
<p>III</p> <p>je bent gek van je vak en je brengt dat over</p> <p>je weet hoe je een curriculum aanpast of compact</p> <p>je toont excellente communicatieve vaardigheden</p>	<p>III</p> <p>je weet wat er nodig is om ze in hun element te brengen</p> <p>je voelt je thuis bij grote tempowisselingen</p> <p>je houdt ervan om elke dag bevraagd te worden over de inhoud, de techniek en talloze andere dingen</p>
<p><b>waarom dit niet genoeg is</b></p>	<p><b>waarom dit geen luxe is</b></p>
<p>de normale aanpak vergt te veel impulsbeheersing (luisteren, afwachten), daardoor benutten deze leerlingen hun talent vaak om te dagdromen</p> <p>de normale invalshoek (feiten) is vaak tegengesteld aan hun favoriete benadering (overzicht en concepten), waardoor ze hun vleugels niet uit hoeven te slaan</p>	<p>deze leerlingen komen op gang als ze gebruik kunnen maken van hun kracht (dus door iets uit te proberen, maken, (be)vragen, (be)discussiëren, etc.)</p> <p>ze leren met ongebruikelijke sprongen en hebben de gelegenheid nodig om dingen in hun eigen ritme te doen (soms zeer langzaam, soms megasnel)</p> <p>als daar geen ruimte voor is, staan ze stil</p>



## OPREKKEN

normaal (maar niet genoeg)	extra (maar geen luxe)
<p>I</p> <p>samenwerken betekent voor jou: <i>werkafspraken maken</i></p> <p>uitgangspunt is gemiddeld voldoende enthousiasme is fijn, maar soms te hoog gegrepen</p> <p>gewoon is genoeg/de groep is de norm</p> <p>uitleg = vereenvoudigen, begrijpelijk maken</p> <p>de stof is afgebakend</p> <p>ze ontdekken of ze (makkelijk/moeilijk) meekomen</p> <p>denkwerk is geen doel op zichzelf</p> <p>prestaties worden vergeleken met het gemiddelde</p>	<p>I</p> <p>voor jou is samenwerken: <i>leren, verder komen</i></p> <p>je moedigt het nemen van intellectueel risico aan</p> <p>leerlingen ervaren ruimte om te groeien</p> <p>zij geloven in eigen mogelijkheden en zien hoe ver zij zijn</p> <p>er is ruimte voor diepgang en voor eigen vragen</p> <p>er zijn geen (of weinig) begrenzingen</p> <p>ze ontdekken verder te kunnen dan zij dachten</p> <p>leerlingen denken (op hoger niveau)</p> <p>ze vergelijken hun prestatie met de vorige</p>
<p>II</p> <p>jij bent een uitzondering, voor jou gelden andere regels</p> <p>jij geeft les, jij hoeft niet meer te doen wat zij doen</p> <p>op school ben je zo langzamerhand wel uitgeleerd</p> <p>je maakt het niet te moeilijk/versterkt graag de basis</p> <p>twijfel, perfectionisme en gemakzucht = geen probleem, zolang de resultaten goed zijn</p> <p>je werkt volgens plan (lineair)</p> <p>je eigen ontwikkeling speelt geen rol</p> <p>het gaat om de toets/ze leren voor de toets</p> <p>je helpt vergissingen herstellen, versperringen omzeilen en beperkingen opheffen</p>	<p>II</p> <p>je bent een van de rolmodellen, bijv.: <i>de onderzoeker</i></p> <p>(je bent dan wel volwassen, ervaren, intellectueel of anderszins superieur, maar leren blijft leuk...)</p> <p>je hebt zelf ook een (of meer) <i>critical friend(s)</i></p> <p>je voorziet in specifieke psychologische basisbehoeften</p> <p>je versterkt mentale competenties</p> <p>je herkent en verzorgt denkontwikkeling</p> <p>je zet aan tot denken</p> <p>je blijft je eigen HOTS en CT ontwikkelen</p> <p>je geeft boven het niveau les</p> <p>je staat open voor onverwachte dingen, je werkt lateraal</p> <p>je zorgt voor uitdaging (risico)</p>

<p>III</p> <p>sterk in het schoolprogramma en het eigen vak</p> <p>status</p> <p>zorgen dat de opdracht goed uitgevoerd wordt en dat de resultaten goed zijn</p> <p>als het kan, toegeeflijk zijn</p> <p>weten dat leerlingen eigenlijk liever iets anders doen</p> <p>steeds dezelfde manier proberen</p>	<p>III</p> <p>vakinhoudelijk sterk/interdisciplinaire instelling</p> <p>bestand tegen 'onbegrip' in de directe omgeving</p> <p>vragen stellen, oproepen of helpen formuleren</p> <p>zoeken naar de vraag achter de vraag</p> <p>verleiden (intrinsieke motivatie oproepen en versterken)</p> <p>open staan voor denkprikkels/nieuwsgierig</p> <p>voorstellingsvermogen/creatief denken/geduld</p>
<b>waarom dit niet genoeg is</b>	<b>waarom dit geen luxe is</b>
doelen die binnen het groepsgemiddelde liggen leiden tot passiviteit als het niet je peergroep is en verdrijven de zelfmotivatie	een doel (iets nieuws, dat belangrijk en nuttig is) dat net buiten bereik ligt, geeft de broodnodige gelegenheid om hard te werken en sterkt de zelfmotivatie

## STANDAARD

### HERKENNEN

*Naast professionaliteit (autonomie, competenties, authenticiteit, emotionele stabiliteit, interesse in leerlingen en beschikbaar zijn voor leerlingen)*

Een HB-gekwalificeerde docent:

- erkent verschillen tussen leerlingen als uitgangspunt voor professioneel pedagogisch en didactisch handelen,
- besteedt veel aandacht en zorg aan de ontwikkeling van een positief zelfbeeld van deze specifieke groep leerlingen,
- onderzoekt de specifieke leerbehoefte(n) van HB-leerlingen,
- geeft leerlingen de ruimte om zelf ideeën aan te dragen en uit te voeren,
- is in staat eigen oordelen op te schorten en kritisch te (laten) onderzoeken.

### STIMULEREN

*Naast professionaliteit (klassenmanagement, instructie, didactisch repertoire)*

Een HB-gekwalificeerde docent:

- beschikt over enthousiasme voor meer dan alleen zijn eigen vak,
- heeft een brede belangstelling,
- beschikt over humor en kan humor effectief inzetten tijdens de les,
- is sterk gericht op het effect van zijn doceergedrag door regelmatige evaluatie van zijn doceergedrag met leerlingen en ouders,
- is zelfkritisch op het versterken van faalangst en perfectionisme bij leerlingen.

### FACILITEREN

*Naast professionaliteit (deskundigheid, inhoudelijk en onderwijskundig, communicatieve vaardigheden)*

Een HB-gekwalificeerde docent:

- geeft ruimte voor vragen, het stellen van vragen en het durven maken van fouten,
- stelt zelf vragen die prikkelen tot nadenken en onderzoeken,
- vraagt niet van alle leerlingen dezelfde inspanning en resultaten,
- hanteert verschillende manieren om te toetsen,
- past kennis over metacognitieve processen en leerstrategieën toe in de les,
- voorkomt waar mogelijk overbodige activiteiten die tot een voorspelbaar resultaat moeten leiden,
- is zelf leerbaar en voortdurend bezig met het ontwikkelen van eigen kennis en vaardigheden en toont dit ook in het lesgeven aan deze leerlingen.

## OPREKKEN

*Naast professionaliteit (communicatieve vaardigheden, enthousiasme, doorlopende leer- of ontwikkelingslijnen, structuur, resultaatgerichtheid)*

Een HB-gekwalificeerde docent:

- prikkelt de nieuwsgierigheid van leerlingen,
- stimuleert het stellen van (onderzoeks)vragen,
- laat leerlingen nadenken over de vraag achter de vraag,
- bevordert creatieve denkprocessen en ongewone oplossingen,
- stelt hoge eisen en formuleert in samenspraak met leerlingen hoge, maar wel haalbare, doelen.

5

<sup>5</sup> De bronnen waar deze bijlage op is gebaseerd zijn te vinden via: [www.cps.nl](http://www.cps.nl), bijlage 2 of via [www.begaafdheidsprofielcholen.nl](http://www.begaafdheidsprofielcholen.nl), bijlage 2.